

LARIN-KYÖSTI

Paholaisen soitto

ja muita
fantastisia
nobelleja

TOIM.
JURI NUMMELIN

KUSTANTAMO
HELMIVYÖ

Paholaisen soitto

Larin-Kyösti

Paholaisen soitto

ja muita fantastisia novelleja

Kustantamo Helmivyö

Turku 2023

Larin-KyÖsti: *Paholaisen soitto ja muita fantastisia novelleja*

Toim. Juri Nummelin

ISBN 978-952-7469-20-0

Painopaikka: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Sisällysluettelo

- 7 Juri Nummelin: Larin-Kyöstin omaperäinen fantasiakirjallisuus
- 20 Kuolema vaeltamassa (teoksesta *Kellastuneita lehtiä*, Weilin 1903)
- 27 Keira ja Svakko (teoksesta *Leipä ja laulu*, Otava 1905)
- 33 Paholaisen soitto (*Leipä ja laulu*)
- 47 Pyhäsaaren tarina (*Leipä ja laulu*)
- 78 Inehmo ja sammal (*Leipä ja laulu*)
- 85 Inkeri ja Yrjänäritari (*Leipä ja laulu*)
- 96 Ahasveruksen lepopäivä (*Leipä ja laulu*)
- 105 Metsän henki (*Leipä ja laulu*)
- 127 Hiirenkesyttäjän kosto (teoksesta *Joulu-yön tarina*, Fundament 1918)
- 135 Juoksa Joikuja (*Joulu-yön tarina*)
- 148 Joulu-yön tarina (*Joulu-yön tarina*)
- 153 Laulajan uni (teoksesta *Oli kerran*, Karisto 1911)
- 157 Kiduttajat (*Oli kerran*)
- 177 Matti Kierosilmä (*Oli kerran*)
- 183 Ainaisen auringon etsijä (*Joulu-yön tarina*)
- 189 Noiduttu tornikello (*Joulu-yön tarina*)
- 205 Vanhankartanon tarina (*Joulu-yön tarina*)

- 229** Alju (*Joulu-yön tarina*)
- 244** Indialainen legenda (*Oli kerran*)
- 249** Kuoleman näky (teoksesta *Juvenilia*, 1927)
- 256** Sillanlakaisijat (teoksesta *Katupeilin takana*, 1910)

Larin-Kyöstin omaperäinen fantasiakirjallisuus

Larin-Kyösti eli Kyösti Larson (1873–1948) oli tuottelias runoilija, joka tunnetaan parhaiten lempeiden, humorististen ja laulullisten runojen tekijänä. ”Tän pojan kevätlaulu” (teoksesta *Kyläisiä lauluja*, 1900) on sopiva esimerkki:

Hila, hoi — ja se nummi kun vastasi: hei,
hila, hoi, hila, hei sekä heisaa,
siron peipposen pilli jo koivussa soi
ja pensaissa kerttuset veisaa.

Ja nythän on touko ja pellolla työ
ja nythän on tuomessa tuoksu,
somat neitokset kankaan pirttoja lyö,
on pirtissä touhu ja juoksu.

Larin-Kyösti kirjoitti kuitenkin paljon muutaakin. Hän oli leimallisesti runoilija tosin myös siinä, että hän kirjoitti vain vähän proosaa, ja ensimmäisen romaaninsa Tuuliajolla hän julkaisi vasta vuonna 1940, uransa loppuvaiheissa. Sen lisäksi

hän julkaisi vain yhden toisen romaanin (*Beatarouvan kilvoitus*, 1944), ja se olikin viimeinen laaja teos, jonka hän sai eläessään valmiiksi. Novellikokoelmia kirjailija julkaisi muutamia, ja niistä osa kuvaa hänelle tärkeitä saaristolaismaisemia.

Larin-Kyöstin runoista osa on kuitenkin jotain aivan muuta kuin rallatteluja kyläraitilla. Hänen pitkissä kertovissa runoissaan on paikoitellen vahva fantasian juonne, ja monet hänen balladeistaan sijoittuvat usein myyttiseen suomalaiseen menneisyyteen. Hyvänä esimerkkinä fantasiasta toimii runo "Kyöpelin yö" (teoksesta *Korpinäkyjä*, 1915):

Öin Kyöpelinvuoren varjossa
on kimma, on kiima ja kauhu,
sysihaudoilta, rannoilta rämeiden
lohikäärmeinä samoo sauhu.

Padan paukutus vuorelta vuorelle käy,
ja kaikuvi metsänlukko,
lumolientänsä yrteillä sekoittaa
kymyselkäinen Kyöpelin ukko.

Käy Kyöpelin tyttäret taikomaan,

sumusilmät hiilinä kiiluu,
sysimiesten luokse ne hiipivät öin,
lumujuomaa ne heittävät miiluun.

Sysimiehet sen huuruista hullaantui,
ne etsivät riitaa ja surmaa,
naisnoidat ne ihmisen hahmon saa
ja ne nuorina neitseinä hurmaa.

Osassa runoja on jopa kauhuaineeksia: esimerkiksi "Metsänneito" (teoksesta *Korpinäkyjä*) kertoo otsikon hahmosta, joka erämaassa houkuttelee hevospaimenta hylkäämään morsiamensa.

Ei mikään ihme, että Larin-Kyöstiä on kutsuttu "Suomen Dunsanyksi". Näin teki pienpainatteenä ilmestynyt *A Short Story and a Poem* (1932), jonka julkaisi Yhdysvalloissa toiminut International Mark Twain Society. Kirjasessa on englanninnokset Larin-Kyöstin runosta "Takamailla" (teoksesta *Kylän lauluja*, 1888) ja novellista "Kuolema vaeltamassa" (teoksesta *Kellastuneita lehtiä*, 1903), ja sen esipuheessa kirjallisuudentutkija Charles Dealtry Lockock vertaa Larin-Kyöstiä Dunsanyyn runojen lyyrisessä otteessa sekä kuvausten voimassa ja

realistisen tunnelman luonnissa. Viittaus kohdistuu englantilais-irlantilaiseen kirjailijaan lordi Dunsanyyn, jota ei Suomessa ole tosin juuri tunnettu. 2000-luvulla Dunsanylta suomennettiin ilahduttava fantasiaromaani *Haltiamaan kuninkaan tytär* (1924, suom. Johanna Vainikainen, 2007), joka melkein voisikin olla kuin Larin-Kyöstin kynästä.

Larin-Kyöstin harvalukuisessa proosassa on nimittäin kiinnostava fantasian ja eksotiikan juonne, joka purkautuu paikoin kauhuna. Larin-Kyöstin tuotannossa fantasia- ja kauhusävyt esiintyvät lähinnä varhaistuotannossa, mikä on sopivaa, fantasia ja kauhu kun vaikuttavat usein kiinnostavan nuoria kirjailijoita. Myöhemmällä iällä Larin-Kyösti kirjoitti lähes pelkästään aikuisille, ja hänen proosansa keskittyi lähinnä meri- ja saaristoaiheisiin sekä historiallisiin kertomuksiin.

Kirjailijan elämäkerturi Juhani Niemi on kirjoittanut Larin-Kyöstin fantasiasta ja tulkitsee joitain kirjailijan fantasiatarinoista enemmänkin satukirjallisuuden kehyksessä. Nähdäkseni osa tarinoista olisi syytä tulkita enemmänkin "oikeaksi" fantasiakirjallisuudeksi, jossa ei ole enää suoria kytköksiä satuihin. Sellaista ei tietenkään ollut

olemassa lajityyppinä 1900-luvun alkupuolen Suomessa, mutta fantasia-sanaa käytti kuitenkin kirjallisuudentutkija Vilho Suomi, joka kirjoitti esipuheen Larin-Kyöstin novellivalikoimaan *Unta ja elämää* (1948). Hän puhuu kirjailijan ”levottomasta läikynnästä ja hetken mielialoissa ailahtelevasta fantasian liikkuvaisuudesta” sekä ”unenomaista varmuudesta”, jolla kirjailija tarinoitaan ohjailee, vaikka ne vaikuttavat paikoin kuin pähänpistoilta. Tarinoissa on ”ihmeisiin ja yllätyksiin perustuvaa lennokkuutta”, mitä voisi sanoa myös lordi Dunsanyn ominaispiirteeksi. Satujen perinteistä opettavaisuutta Larin-Kyöstillä ei esiinny.

Larin-Kyösti tunnetaan parhaiten runoilijana, ja lyyrillinen tunnelma on hallitseva hänen proosassaan. ”Kertova ja nimenomaan juonellinen aines on yleensä hänen proosassaan yllättävän vähäistä”, sanoo Vilho Suomi, ja monet Larin-Kyöstin kertomukset ovatkin usein kuin jonkinlaisia tunnelmapaloja tai pidemmälle aikavälille jännittyviä balladimaisia tarinoita, mutta myös tiukemmin juonellisia novelleja löytyy.

Juhani Niemen mukaan Larin-Kyöstin kiinnostus satuihin ja fantasiaan oli perua jo kotoa: kirjai-

lijän Ruotsissa syntynyt isä harrasti nukketeatte-
riesityksiä ja oli myös taitava kertoja. Larin-Kyös-
ti myös tunsu aikansa niin sanottua taidesatua, toi-
sin sanoen kirjailijan itse keksimää satua, joka on
itsestään tietoista modernin kirjallisuuden tapaan.
Larin-Kyösti suomensi H. C. Andersenin ja Au-
gust Strindbergin satuja (ja kuten Niemi mainit-
see, Strindberg oli aiemmin suomentanut Ander-
senia!). Näiltä kahdelta kirjailijalta Larin-Kyösti sai
innoituksen kirjoittaa samanaikaisesti lapsille ja
aikuisille, ja heiltä on varmasti peräisin myös aja-
tus siitä, että sadun ei tarvitse olla opettavainen.
Lisäksi kaikki kolme kirjailijaa hyödynsivät kan-
sansatuja, mutta omiin taiteellisiin tarkoituksiin-
sä sopien.

Vaikutteet eivät myöskään jääneet vain oman
maan tai kielialueen kansansatuihin, vaan kaik-
kea maailman tarustoa sai vapaasti käyttää. La-
rin-Kyöstitteille vaikutteita antoivat myös norjalaisen
kansatieteilijän J. A. Friisin keräämät saamelaiset
kansantarut, joita hän suomensi nimellä *Lappalai-
sia satuja* (1910). Lisäksi hän kirjoitti pitkän runoel-
man *Aslak Hetta* (1909). Tarinat voivat vaikuttaa
nykylukijan silmään eksotisoivilta ja rasistisilta,
mutta se ei ole ollut kirjailijan tarkoitus.

Fantasian sävyjä on ehkä eniten kertomuskokoelmassa *Leipä ja laulu* (1905). Osa sen tarinoista oli julkaistu jo aiemmin eri yhteyksissä, kuten Päivälehdessä kaunokirjallisessa liitteessä sekä Joulupukki- ja Nuorison joulu -lehdissä. Kirja jakautuu melkein kuin kahtia: toisessa osassa on tavallisempaa realismia, joka sijoittuu pienen kylän maailmaan, ja toisessa tavataan fantastisia ja romanttisia tarinoita, joiden hahmot on napattu myyttien maailmasta.

Leivässä ja laulussakin tavataan saamelaisaiheita. "Keira ja Svakko" kuvaa kahden poroisännän naisesta käymää taistelua, jossa käytetään hyväksi vanhan tietäjän keinoja. Kun nuori Keira käy röyhkeän Svakon kimppuun, novelli kohoaa rajuun kliimaksiin: "(...) takaapäin kuului hirveä järisyttävä murina, kivet paukkuivat ja vanha tunturi vapisi. Rannalla raivoili Svakko liehuva pitkä parta tulella, ja hänen musta varjonsa kuvastui kamalana palavaa kotaa vasten."

"Paholaisen soitossa" taas kerrotaan, miten paholainen tuuraa krapulaista lukkaria kirkossa ja innoittaa kirkkoväen tanssimaan. Lopulta pappiinkin liittyy mukaan, ja näyttää siltä kuin "kirkon-

torni olisi tanssinut katrillia tapulin kanssa, joka oli näyttänyt jättiläismäiseltä noita-akalta”.

“Pyhäsaaren tarina” on komein iskuin etenevä tarina Virskistä, “vihasilmästä, mustamielestä, mahtavasta Karjalan suurpajarista”, joka saa unessa käskyn etsiä sieluaan ja sen säveltä. Maailmaa kiertäessään Virski tajuaa ihmisten petturuuden ja pinnallisuuden, ja samalla hän törmää vahvoihin kauhunäkyihin: “Virski kulki suuren aarniometsän ikuisessa hämärässä, ei sinne päivä pilkottanut, oksat näyttivät suurilta ihmiskäsiltä, jotka viittoivat viluisille poluille, ja juuret kyyryttivät kuin vesikäärmeet, ja laivat humisivat kuin salaperäiset harput.” Larin-Kyöstin tarina on sukua Fredrika Runebergin muutaman vuosikymmenen vanhemmalle “Kalman neidolle”, ja yhdessä tarinat olisivat voineet näyttää tien omaperäiselle suomalaiselle fantasiakirjallisuudelle, mutta sellaista ei kuitenkaan käytännössä koskaan syntynyt ennen 2000-lukua.

Monissa muissakin *Leivän ja laulun* novelleissa on vahva fantasisävytys. “Inehmo ja sammal”, jota Juhani Niemi pitää kirjan parhaana mytologisena kertomuksena, kuvaa erämaata asuttavan

ihmisen kamppailua sammalta vastaan, "Inkeri ja Yrjänäritarissa" kirjailija mukailee vanhaa kertomusta lohikäärmeen voittavasta ritarista ja "Ahasveruksen lepopäivässä" legendan vaeltava juutalainen kohtaa paholaisen erämaassa.

Kauhu- ja fantasia-aiheita on myös teoksessa *Joulu-yön tarina* (1918), jonka julkaisi Kustannusosakeyhtiö Fundament. Firmasta ei löydy tietoja, mutta se julkaisi tämän lisäksi vain Veikko Korhosen romaanin *Häpeä*, niin ikään vuonna 1918.

Joulu-yön tarinaan sisältyvä "Hiirenkesyttäjän kosto" kertoo karmivaan lopetukseen päättyvän tarinan poliittisesta aktivistista, joka on joutunut Siperiaan vankilaan, ja kostosta, jonka hän langettaa väkivaltaisesti käyttäytyvän vanginvartijan ylle. Novellissa on jännittävää yliluonnollista hohtoa, joka on epätyypillistä suomalaiselle kauhulle. *Joulu-yön tarinan* muista novelleista kauhutarina voi pitää aloittavaa nimitarinaa, jossa vanha kalastaja puhuu "oudon olennon kanssa, jota hän sanoo 'Liitäjäksi'". Jouluna Liitäjä kertoo miehelle, että hän tulee noutamaan miestä. Kuvaus saapuvasta kuolemasta on kuitenkin kaunis, lähes idyllinen.

Samanlaista kauneutta on myös novellissa ”Juoksa Joikuja”, jossa Juoksa oppii joikaamisen taidot tavattuun erämaassa salaperäisen kauniin neidon. Juhani Niemi pitää tarinaa yhtenä kirjan parhaista. ”Vanhankartanon tarinassa” leskirouva Hilleville ilmestyy hänen miehensä haamu varoittamaan Kuuno-nimisestä kosijasta, mutta aivan kauhukertomuksesta ei ole kyse. Samantyyppinen miljöö esiintyy myös romaanissa *Beata-rouvan kilvoitus*. ”Ainaisen auringon etsijä” puolestaan on myyttiseen satuaikaan sijoittuva proosarunomainen kertomus naiivista soittoniekasta. Hän saapuu kaupunkiin, jossa aurinko paistaa ainaisesti, mutta huomaakin, ettei se ole mikään onnela. Juhani Niemi tulkitsee tarinan olevan omaelämäkerrallinen.

Kirjailijan satukokoelmassa *Oli kerran* (1911) on myös fantasian aineksia. Larin-Kyösti muisteli omaelämäkerrallisessa kirjoituksessaan, että hän lähetti kokoelman käsikirjoituksen jollekin isolle kustantajalle (Juhani Niemi arvelee, että kyse oli WSOY:sta), mutta se ei kirjaa suostunut julkaisemaan. Sen sijaan Larin-Kyöstiä aiemminkin julkaissut Karisto otti käsikirjoituksen ohjelmaansa.

Larin-Kyösti (1873–1944) tunnetaan parhaiten laulullisista ja kertovista runoistaan, mutta hänellä oli myös rikas ja omaperäinen proosatuotanto.

Paholaisen soittoon on kerätty Larin-Kyöstin eri novellikokoelmista tarinoita, joissa on fantasiaa, leikittelyä, sadun ja taian tunnelmaa. Osa tarinoista on jopa suoranaista kauhua, vaikka ei koskaan kovin pelottavaa.

Juri Nummelinin esipuhe avaa Larin-Kyöstin tuotannon fantastisia vivahteita.

ISBN 978-952-7469-20-0

**KUSTANTAMO
HELMIVYÖ**

Kannet JT Lindroos

9 789527 469200